

Голові разової спеціалізованої
вченої ради Харківського
національного університету
імені В. Н. Каразіна
д.е.н., проф. Соболеву В.М.
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу

Бервено Софії Миколаївни

«Соціально-економічна рівність та нерівність в умовах цифрової
трансформації»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності
051 «Економіка», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Обґрунтування актуальності теми дисертації, її зв'язок із науковими програмами, темами

У сучасних умовах глобальних суспільних трансформацій стрімкий розвиток цифрових технологій докорінно змінює архітектуру економічних систем та характер соціальних взаємодій. Процеси цифровізації, з одного боку, створюють унікальні можливості для підвищення продуктивності праці, оптимізації управлінських рішень та розширення доступу до інформаційних ресурсів. З іншого боку, вони виступають потужним каталізатором поглиблення існуючих та формування нових форм асиметрії у суспільстві. Поняття соціально-економічної рівності та нерівності набуває принципово нового змісту, оскільки традиційні майнові та виробничі чинники доповнюються цифровими детермінантами. Виникає так званий «цифровий розрив», який диференціює як окремих індивідів, так і цілі регіони за критеріями доступу до новітніх технологій та рівнів цифрової грамотності. Відтак, виникає гостра наукова потреба у комплексному теоретико-методологічному осмисленні цих процесів та розробці дієвих механізмів згладжування нерівності. Системний аналіз зазначених тенденцій дозволить визначити стратегічні орієнтири для формування інклюзивної цифрової економіки.

Актуальність обраної теми дослідження суттєво посилюється через виявлення нових закономірностей розшарування суспільства, спричинених нерівномірним розподілом переваг від впровадження інновацій. Сучасний ринок праці висуває жорсткі вимоги до кваліфікації людського капіталу, що призводить до поляризації доходів між висококваліфікованими фахівцями ІТ-сфери та працівниками традиційних секторів. Автоматизація та роботизація багатьох виробничих процесів створюють ризики структурного безробіття, що додатково загострює проблему соціальної уразливості окремих верств населення. Монополізація цифрових ринків великими технологічними корпораціями обмежує конкурентні можливості малого та

середнього бізнесу, деформуючи принципи економічної рівності. Державні інститути часто не встигають адаптувати нормативно-правову базу та соціальну політику до високих темпів технологічного прогресу. Це зумовлює виникнення нових викликів для системи соціального захисту, які потребують кардинального перегляду класичних підходів. Науковий пошук дисертанта спрямований саме на розв'язання цих суперечностей, що підтверджує своєчасність та практичну цінність роботи.

Обґрунтування даної проблематики також тісно пов'язане з необхідністю розробки ефективної державної політики управління ризиками цифрової поляризації. Формування стійкої соціально-економічної системи неможливе без забезпечення рівних стартових умов для всіх суб'єктів в інформаційному просторі. Результати дослідження мають стати теоретичним підґрунтям для оптимізації фіскальної, освітньої та регіональної політики в умовах побудови суспільства знань. Оцінка впливу цифровізації на соціальну структуру дозволить мінімізувати деструктивні наслідки технологічної експансії та максимізувати її позитивний ефект для суспільного добробуту. Особливого значення це набуває в контексті інтеграції національної економіки у глобальний цифровий простір, де конкурентоспроможність держави залежить від людського потенціалу. Комплексний підхід автора до аналізу взаємозв'язку між рівністю та цифровізацією відкриває нові перспективи для прогнозування соціально-економічної динаміки. Отже, обраний вектор дисертаційного дослідження є надзвичайно вагомим як для розвитку фундаментальної економічної науки, так і для практичного державотворення.

За своїм змістом дисертація Бервено Софії Миколаївни відповідає паспорту спеціальності 051 «Економіка». Дисертаційне дослідження виконано в межах науково-дослідної роботи кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна "Радикальна невизначеність як імператив інституційних трансформацій господарської системи", державна реєстрація НДР - № 0124U001667. де особисто дисертантом розкрито сутність соціально-економічної рівності та соціально-економічної нерівності й особливості розгортання нерівності та її додаткових проявів в умовах цифрової трансформації.

Повнота викладу основних положень дисертації у наукових виданнях та апробація результатів дослідження

Структура роботи є послідовною, логічною та включає анотацію, вступ, три розділи, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Загальний обсяг роботи складає 242 сторінки, у тому числі 188 сторінок основного тексту. Матеріали дисертації проілюстровано 15 рисунками та 12 таблицями. Список використаних джерел складається з 268 найменування, причому, більшість з яких є англійськими.

Дослідження має цілісний характер, а його ключові теоретичні положення, результати й практичні рекомендації відображені в

опублікованих наукових працях автора загальною кількістю 10, серед них 7 статей у фахових виданнях України (категорія «Б»), а також 3 матеріали тез доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях. Представлені публікації в повному обсязі висвітлюють висновки наукової роботи. Науковий рівень, об'єм та чисельність публікацій повністю відповідають вимогам і є плідним підґрунтям для офіційного захисту дисертаційного дослідження.

Обґрунтованість і достовірність наукових положень дисертації та їх новизни

Дисертаційна робота Бервено С.М. присвячена теоретичному обґрунтуванню сутності та виявленню особливостей соціально економічної рівності та нерівності в умовах цифрової трансформації та розкриттю ключових напрямів практичної реалізації інклюзивних заходів мінімізації негативного тиску соціально економічної нерівності на суспільний розвиток. Для досягнення означеної мети була поставлена низка завдань, які успішно вирішувалися дисертанткою впродовж дослідження. Як результат, авторці вдалося розробити та сформулювати низку наукових положень, що мають ознаки різного рівня новизни та свідчать про її внесок в економічну теорію і практику.

Серед вагомих здобутків теоретичного характеру слід відзначити нижченаведені.

Особливу увагу привертає намагання дисертанта сприяти розвитку методології дослідження нерівності, запропонувавши авторське бачення соціально-економічної нерівності як комплексної форми багатofакторного відчуження, характер і динаміка якого детермінуються положенням індивіда в структурі соціальної стратифікації, поглиблення якої суттєво посилює процеси поляризації суспільства та зумовлює деградацію людського капіталу, приводячи до стійкого цифрового розриву (с. 34-36). Авторське розуміння цієї категорії розкриває потенціал інтеграції класичних економічних теорій із реаліями цифрової економіки, модернізуючи теорію людського капіталу і адаптуючи класичне розуміння поняття «відчуження» до умов цифровізації. Важливим є і розвиток інституційного підходу до стратифікації, що дозволяє розкрито дію інституційного механізму, через який безпосередньо формується та закріплюється нерівність між соціальними групами, перетворюючи тимчасові технологічні переваги певних верств на стійку, відтворювану поколіннями асиметрію.

Вагомим внеском є розкриття сутності процесу кумулятивного нагромадження нерівності, яке концептуалізовано як тривимірне розширення базової матриці розподілу суспільного продукту: вертикальне, горизонтальне та експансивне, і обґрунтування положення про те, що інтеграція цих вимірів зумовлює ефект системної конвергенції, за якого синергетична взаємодія та взаємовплив різних форм розшарування запускають механізм самопосилення нерівності, надаючи їй нових системних властивостей та інституційної стійкості (с. 80). Завдяки розкриттю синергетичного зв'язку між

міжпоколінським, структурним та експансивним проявами соціально-економічної нерівності, вдається довести, що нерівність трансформується з простого наслідку розподілу в інституційно закріплений процес самодетермінації. Це істотно доповнює теорію розподільчих відносин.

Суттєвим доробком дисертантки є систематизація форм нерівності за трьома базовими критеріями: функціональним (фундаментальні та інструментальні форми), просторовим (локалізація на глобальному, національному, регіональному та периферійному рівнях) та темпоральним (нова та міжпоколінська нерівність) (с. 59-61). Внесення ясності в уявлення про структуру сучасної стратифікації розширює можливості економічного аналізу і дозволяє органам державної влади точково діагностувати соціальні розриви та розробляти диференційовані програми протидії бідності на різних рівнях.

Цінним теоретичним підходом є впорядкування чинників соціально-економічної нерівності шляхом декомпозиції її фундаментальних (доходи, розподільчі відносини, накопичення капіталу, відносини між працею та капіталом, власність, економічна влада тощо) та актуальних елементів (інформаційне привласнення, інформаційне відчуження, освіта, накопичення цифрового капіталу, кризи, етнокультурні характеристики населення, нестандартна зайнятість, соціальні ролі та статуси тощо) (с. 76-78). Подібна диференціація корисна з точки зору відображення трансформації ринку праці і уточнення сучасної специфіки нерівності в умовах становлення цифрового суспільства. Запропонована декомпозиція дозволяє науковцям і практикам більш структурно і ефективно здійснювати моніторинг соціальних ризиків і розробляти антикризову політику з урахуванням чинників нестандартної зайнятості та цифрового привласнення.

Загалом, дисертаційна робота Бервено С.М. вирізняється глибиною осмислення досліджуваного предмета і значним інноваційним потенціалом отриманих результатів. Наукове дослідження характеризується авторським підходом до вивчення соціально-економічної нерівності, а також її особливостей, що формуються під впливом цифрових технологій. Наукова новизна, висновки і результати у повному обсязі відповідають визначеній меті, предмету і об'єкту дослідження. Коректне формулювання останніх, а також адекватне застосування загальнонаукових і спеціалізованих методів сприяли підвищенню обґрунтованості отриманих результатів.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, є достовірними, що було забезпечено відповідальним і мотивованим використанням законодавчої бази та нормативних документів, значного масиву наукової інформації та достовірних статистичних та первинних даних, оброблених з використанням наукових методів дослідження, підкріпленням отриманих висновків фактичним матеріалом, критичним використанням сучасних наукових доробок зарубіжних та вітчизняних авторів. Все це свідчить про високій науковий рівень здобувача і значний потенціал його майбутніх досліджень.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Дисертація Бервено С.М. є результатом самостійно проведеного наукового дослідження. Зміст дисертаційної роботи, опублікованих наукових праць дає підстави стверджувати, що основні положення, які визначають наукову новизну дисертації, одержані автором в результаті самостійного наукового дослідження, сформульовані ним самостійно та повністю відображають особисті авторські здобутки. У роботі коректно використано праці вітчизняних і зарубіжних науковців, статистичні та аналітичні матеріали, нормативно-правові акти та інші джерела інформації. Усі залучені до наукового аналізу положення, ідеї, результати досліджень, текстові та ілюстративні матеріали супроводжуються відповідними посиланнями, оформленими згідно з установленими вимогами.

За результатами ознайомлення з текстом дисертації, публікаціями автора і протоколом перевірки тексту дисертаційної роботи в антиплагіатній системі StrikePlagiarism порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертаційна робота повністю відповідає вимогам академічної доброчесності, встановленим Законом України «Про освіту», Законом України «Про вищу освіту», Положенням про систему запобігання та виявлення академічного плагіату Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, Кодексом академічної доброчесності Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна та загальноприйнятим етичним нормам здійснення наукової діяльності.

Важливість отриманих автором дисертації результатів та їх практичне значення

Представлене дослідження є вагомим внеском у розвиток сучасної економічної теорії, в якому успішно реалізовані завдання розкриття сутності і форм прояву соціально-економічної рівності і нерівності, а також пошуку механізмів мінімізації негативних наслідків нерівності. Автор обрав перспективний напрям досліджень, що відповідає викликам цифрової трансформації суспільства.

З точки зору теоретичної цінності, робота Бервено С.М. демонструє глибоке розуміння предметної області та пропонує логічно обґрунтований концептуальний апарат для багатопланового аналізу нерівності в сучасних умовах. Запропоновані визначення ключових категорій і удосконалені класифікації складових розподілу суспільного продукту, форм і чинників нерівності дозволяють доопрацювати аналітичний інструментарій для дослідження, моделювання і прогнозування господарського розвитку. Чітке розуміння спільно-розділеного характеру соціальної та економічної складової нерівності створює підґрунтя поглиблення фундаментальних уявлень про дуалістичну природу досліджуваного феномену через обґрунтування діалектичного взаємозв'язку між об'єктивною економічною архітектонікою розподільчих відносин та суб'єктивною соціокультурною рефлексією суспільства на ці процеси.

Практичне значення рекомендацій автора полягає в тому, що вони

можуть бути інтегровані у стратегічні програми соціально-економічного розвитку. Зокрема, розроблені заходи щодо справедливого розподілу є підґрунтям для оптимізації системи доходів, модернізації системи соціального захисту та стимулювання капіталізації людського капіталу в Україні. Крім того результати дослідження будуть корисні для оптимізації державного регулювання соціоекономічних процесів шляхом впровадження систематизованого інструментарію мінімізації надмірної нерівності. Прикладне застосування запропонованих дисертанткою підходів дозволить органам макроекономічного управління збалансувати фіскально-економічну ефективність із критеріями соціальної справедливості, забезпечуючи перехід від ексклюзивних обмежень до інклюзивних драйверів сталого зростання.

Необхідно вказати і на освітню цінність дослідження Бервено С.М.. Наведені в роботі теоретико-методологічні підходи можуть бути використані у викладанні економічних дисциплін в закладах вищої освіти, зокрема: Економічної теорії, Макроекономіки, Економіки розвитку, Соціальної економіки і політики доходів тощо.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації

Загалом високо оцінюючи наукову та практичну значимість отриманих дисертантом результатів, варто відзначити наявність проблемних питань, які потребують додаткового опрацювання:

1. Предметом дослідження дисертантка обрала структурні та параметральні закономірності розвитку, багатовекторні впливи та зміни соціально-економічної рівності та нерівності в умовах цифрової трансформації. (с. 21). Втім у Розділі 2, присвяченому аналізу тенденцій нагромадження нерівності в Україні та світі, на наш погляд, недостатньо використаний комплекс функціонально-параметричних та економетричних методів дослідження нерівності. Застосування, наприклад, методів функціонально-параметричного аналізу (моделювання кривих розподілу), нелінійної динаміки та синергетичного моделювання (моделювання точок біфуркації) дозволило б краще проаналізувати динамічні закономірності трансформації соціально-економічної нерівності під впливом цифрової трансформації і технологічних шоків, в тому числі в умовах форс-мажорних обставин (зокрема війни).

2. Підрозділ 3.2 «Соціально-економічна рівність: ексклюзивні обмеження та інклюзивні чинники забезпечення» містить ґрунтовний теоретичний огляд визначення і основ формування соціально-економічної рівності, розглянуті види соціальної ексклюзії і інклюзивні потенціали різних сфер життєдіяльності людини. Втім, для більш ємного розкриття теми, корисним було б розглянути не тільки позитивні, але й деструктивні сторони абсолютної рівності, наприклад, проаналізувавши досвід Радянського союзу як держави, яка прагнула реалізувати згаданий принцип, а також історичний шлях пострадянських країн в подальших спробах побудувати ефективну економіку.

3. У дисертації лише згадуються внутрішні фактори соціально-

економічної нерівності, що залежать від самої людини (освіта, працездатність, мотивація тощо), і такі форми ексклюзії, як психологічні бар'єри й обмеження. Однак, з нашої точки зору, для глибшого аналізу соціально-економічної нерівності в умовах війн і гострих криз, варто було б приділити більше уваги психологічним факторам і психоемоційним аспектам нерівності.

4. У дисертації описаний зв'язок демографічних факторів, зокрема віку, і цифрової нерівності, навіть окремо виділена така форма, як «вікова нерівність» (ейджизм). Однак, треба визнати, що в роботі розглядається вікова нерівність на прикладі людей похилого віку. Проте уваги на сьогодні заслуговує і зростання нерівності у групі молоді у зв'язку з тим, що автоматизація (в тому числі завдяки інструментам штучного інтелекту) рутинних, однотипних, простих завдань, що властиві початковому рівню спеціалістів, загрожує відсутністю доступу до традиційних перших сходинок кар'єрного зростання випускників, тим самим блокуючи вихід на ринок праці наймолодших спеціалістів.

5. У рамках розгляду глобальної нерівності, авторці доцільно було б звернути увагу на роль в ній штучного інтелекту. Зокрема, науковий інтерес становить аналіз такого параметру, як «енергетичний тягар штучного інтелекту». Поза межами дослідження залишився той факт, що країни, які мають дефіцит енергії, опиняються в нерівних умовах, оскільки не можуть фізично забезпечити роботу потужної ШІ-інфраструктури, що гальмує їхній економічний розвиток і обмежує їх цифровий суверенітет. Крім того робота набуло б додаткової наукової глибини у разі вивчення прихованої споживчої нерівності, яка формується через асиметрію доступу різних верств населення до комерційних (платних) ШІ-платформ вищого порядку, що веде до поляризації особистої продуктивності та доходів громадян».

Проте ці зауваження жодним чином не применшують здобутків здобувача і не впливають на загальну високу оцінку роботи.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам

За сукупністю ознак дисертація Бервено С.М. є цілісним самостійним завершеним науковим дослідженням, що вирішує актуальне наукове завдання, виконана на високому методологічному рівні, містить наукову новизну і має теоретичну та практичну цінність. Зміст роботи в повній мірі задовольняє критеріям віднесення до спеціальності 051 «Економіка», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», а оформлення дисертації повністю узгоджується зі стандартами Наказу МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (з внесеними в подальшому змінами).

Враховуючи вищезазначене, вважаю, що дисертація на тему «Соціально-економічна рівність та нерівність в умовах цифрової трансформації» відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії,

затвердженого постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44 (у редакції постанови КМУ від 03.05.2024 р. № 507), а її автор – Бервено Софія Миколаївна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка», галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Рецензент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент з во кафедри економічної теорії
та економічних методів управління
економічного факультету
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Наталя КОРОВІНА

КОРОВІНА НАТАЛЯ ВАЛЕНТИНІВНА

Результат перевірки підпису	Signature is valid
П.І.Б.	КОРОВІНА НАТАЛЯ ВАЛЕНТИНІВНА
РНОКПП	2901419384
Організація (установа)	ФІЗИЧНА ОСОБА
Код ЄДРПОУ	
Посада	
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для даних від Надавача)	16:24:15 12.08.2026
Сертифікат виданий	КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер	5E984D526F82F38F04000000F25B36020953DD07
Тип носія особистого ключа	Захищений
Алгоритм підпису	dstu4145
Тип підпису	Кваліфікований
Формат підпису	CAdES-T
Сертифікат	Кваліфікований

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна
професору Володимиру СОБОЛЄВУ
майдан Свободи 4, м. Харків, 61022

РЕЦЕНЗІЯ

офіційного рецензента, кандидата економічних наук, доцента, доцента кафедри економічної теорії та економічних методів управління економічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна на дисертаційну роботу **Бервено Софії Миколаївни «Соціально-економічна рівність та нерівність в умовах цифрової трансформації»**, подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 «Економіка»

Обґрунтування вибору теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами.

Соціально-економічна нерівність – це явище, яке викликає зростаюче занепокоєння в усьому світі. Вона стосується нерівномірного розподілу доходів, багатства, можливостей, доступу до суспільних благ та інших основних прав між різними групами суспільства. Нерівність стосується не тільки нерівномірного розподілу ресурсів, можливостей, прав, доступу до державних послуг, а також впливу та влади в суспільстві. Вона визначає можливості працевлаштування та відмінності у рівні життя та якості життя між різними групами суспільства. В сучасних умовах нерівність набуває нових форм і змістів, які переплітаються та підсилюють один одне, створюючи порочне коло, що важко розірвати. У довгостроковій перспективі висока соціально-економічна нерівність може перешкоджати соціальній мобільності, посилювати несправедливість та загрожувати соціальній стабільності та здоровому економічному розвитку.

За останні два десятиліття глобальна нерівність різко зросла як у країнах, що розвиваються, так і в розвинених країнах, що призвело до соціальної, економічної та політичної нестабільності. Навіть у передових економіках світу, незважаючи на високий рівень життя, розрив між багатими та бідними продовжує зростати. Це явище часто посилюється такими факторами, як корупція, несправедлива економічна політика та нерівні системи освіти.

Для вирішення глобальної проблеми нерівності уряди країн та міжнародні організації розробляють та запроваджують різноманітну політику та заходи спрямовані на зменшення нерівності, однак ефективність цієї політики різниться як в залежності від глибини теоретичного розуміння сутності проблеми, так і соціально-економічного контексту. Тому актуальність теми дисертаційної роботи Бервено С. М. обумовлюється потребою в науковому обґрунтуванні сутності та виявлення особливостей соціально-економічної рівності та нерівності в умовах цифрової трансформації та розкриття ключових напрямів практичної реалізації заходів мінімізації негативного тиску соціально-економічної нерівності на суспільний розвиток.

Повнота викладу основних положень дисертації у наукових виданнях та апробація результатів дослідження.

В межах досліджуваної проблеми дисертанткою опубліковано 10 наукових праць, серед яких: 7 статей у фахових виданнях України з присвоєнням категорії «Б», а також 3 матеріалів тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення.

Дисертація представляє собою самостійне, завершене та цілісне наукове дослідження. Текст роботи добре структурований, викладений науковим стилем, характеризується логічною послідовністю, точністю використання спеціальної термінології, чіткістю та обґрунтованістю отриманих результатів.

Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (268 найменування) та додатків. Кожна структурна складова містить опис розв'язання дослідницьких завдань, наукову аргументацію та фахове формулювання отриманих результатів. Структура, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають встановленим вимогам.

Висновки дисертаційної роботи віддзеркалюють наукову новизну проведених досліджень та відповідають поставленим в роботі меті та завданням. Вивчення змісту роботи дає підстави стверджувати, що постановка проблеми дисертації пов'язує її з пріоритетними напрямками розвитку наукових досліджень щодо діалектики розвитку розподільчих відносин в умовах цифрової трансформації.

Зміст, структура, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. № 44 (редакція від 01.01.2024 р.), та наказу Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.

Дисертацію виконано в межах планової теми НДР кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Радикальна невизначеність як імператив інституційних трансформацій господарської системи» (номер державної реєстрації 0124U001667), де особисто дисертантом розкрито сутність соціально-економічної рівності та соціально-економічної нерівності й особливості розгортання нерівності та її додаткових проявів в умовах цифрової трансформації.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Всі положення та рекомендації дисертаційної роботи відзначаються достовірністю та обґрунтованістю. Детальне ознайомлення з текстом наукового дослідження і публікаціями Бервено С.М. дозволяє стверджувати, що підхід

дисертанти до аналізу предмета дослідження є фундаментальним й ґрунтовним. Дисертація має логічну структуру, яка дозволяє розкрити поставлені дослідницькі завдання та досягти поставленої мети.

Отримані результати базуються на фундаментальних положеннях економічної науки та спираються на застосування низки методів наукового пізнання, зокрема: аналізу та синтезу, індукції та дедукції (для виявлення сутності та структуризації соціально-економічної нерівності), єдності історичного і логічного, наукової абстракції, теоретичних узагальнень (для виявлення закономірностей і тенденцій нагромадження соціально-економічної нерівності), системному і функціональному методах (для виявлення механізмів формування та функцій соціально-економічної рівності та нерівності); а також прикладних методах (для визначення провідних індикаторів та впливів нерівності, для виявлення динаміки соціально-економічної нерівності, для характеристики екосистеми забезпечення соціально-економічної рівності).

Дисертаційна робота має чітку структуру, послідовність та аргументованість основних положень, що свідчить про системні фахові знання та глибоке занурення в предмет наукового дослідження. Текст дисертації супроводжується таблично-графічним матеріалом, який підсилює логіку викладення основних положень роботи. Висновки та практичні рекомендації достатньо повно відображають основний зміст роботи, розкриваючи завдання дослідження.

Основні наукові результати, одержані автором, та їх новизна.

У дисертаційній роботі Бервено Софії Миколаївни «Соціально-економічна рівність та нерівність в умовах цифрової трансформації» отримано низку результатів, що мають наукову новизну.

До результатів дослідження, що характеризуються суттєвими елементами наукової новизни можна віднести доробки авторки щодо розкриття сутності процесу кумулятивного нагромадження нерівності, як тривимірного розширення базової матриці розподілу суспільного продукту, в якому інтеграція трьох вимірів зумовлює ефект системної конвергенції, за якого синергетична взаємодія та взаємовплив різних форм розшарування запускають механізм самопосилення нерівності, надаючи їй нових системних властивостей та інституційної стійкості (с. 34-36).

Серед вагомих здобутків теоретичного характеру слід відзначити трактування складного феномену соціально-економічної нерівності через розуміння спільно-розділеного характеру соціальної та економічної складової нерівності, де економічна складова віддзеркалює специфіку розподільчих відносин, а соціальна - рефлексію-відношення до особливостей цього розподілу, що збагачує уявлення про співвідношення економічного і соціального в розподілі (с. 58-59);

Цікавими та важливими для розкриття теми дослідження є такі елементи новизни: трактування екосистеми забезпечення соціально-економічної рівності як динамічної, самоорганізовуваної системи інститутів, суб'єктів, ресурсів та зв'язків, які інтегрують процеси виробництва, розподілу, обміну й споживання на техніко-технологічному, господарському та соціальному рівнях задля досягнення інклюзивного розвитку суспільства, що супроводжується

синергетичним ефектом та мережевим ефектом, який через міжрівневу інтеграцію забезпечує мультиплікацію позитивних результатів соціоекономічних трансформацій (с. 192-196);

Привертають увагу такі удосконалення, що запропоновані авторкою: класифікація чинників соціально-економічної нерівності шляхом декомпозиції її фундаментальних та актуальних елементів (с. 76-78); характеристики процесу інституціоналізації нерівності як шляху закріплення певних форм відчуження (с. 186-187).

Загалом, наукова новизна викладених у дисертаційній роботі Бервено С.М. положень, висновків і результатів обумовлюється індивідуальним авторським підходом до вирішення теоретико-методологічної проблеми структурних та параметральних закономірностей розвитку, багатовекторних впливів та змін соціально-економічної рівності та нерівності в умовах цифрової трансформації. Наведені наукові результати у повному обсязі відповідають визначеній меті, предмету і об'єкту дослідження.

Дотримання академічної доброчесності та достовірність результатів дисертаційного дослідження

Текст дисертації та наукових праць здобувачки виконані без порушень академічної доброчесності. На всі дані, ідеї науковців в роботі є посилання на джерело. Оформлення посилань здійснено з дотриманням вимог чинного законодавства у сфері авторського права. Результати перевірки дисертації на наявність ознак академічного плагіату засвідчили коректність використання текстових та ілюстративних запозичень, що дає підстави стверджувати про дотримання принципів академічної доброчесності та відсутність відповідних порушень.

За результатами ознайомлення з дисертаційною роботою можна дійти висновку про достовірність отриманих наукових результатів. Їх обґрунтованість підтверджується наявністю публікацій автора, використанням релевантних статистичних даних, а також ґрунтовним опрацюванням сучасних теоретичних джерел. Заявлена наукова новизна, винесена на захист, є аргументованою та підтверджується достовірною емпіричною базою та актуальними науковими джерелами. У ході виконання дослідження здобувачка продемонструвала високий рівень володіння методологічним інструментарієм та здатність до самостійного наукового аналізу.

Практичне значення отриманих результатів.

Викладені в роботі теоретико-методологічні підходи щодо розкриття сутності та встановлення взаємозв'язків досліджуваних понять можуть бути використані у викладанні економічних дисциплін в закладах вищої освіти, зокрема: Економічної теорії, Макроекономіки, Економіки розвитку, Соціальної економіки тощо. Пропозиції авторки, спрямовані на удосконалення системи забезпечення справедливого розподілу, можуть бути використані при розробці заходів соціальної та економічної політики України в галузі доходів, соціального захисту та розвитку людського потенціалу.

Дискусійні положення та зауваження.

Дисертаційна робота Бервено С. М. присвячена складній проблемі теоретичного обґрунтування сутності та виявлення особливостей соціально-економічної рівності та нерівності в умовах цифрової трансформації та розкриття ключових напрямів практичної реалізації інклюзивних заходів мінімізації негативного тиску соціально економічної нерівності на суспільний розвиток. Безумовно, не всі положення роботи достатньо обґрунтовані і беззаперечні, частина має дискусійний характер, а деякі потребують уточнення та додаткової аргументації. Саме складність та багатоаспектність досліджуваної проблеми зумовили, на наш погляд, певні слабину в роботі.

1. В дисертаційній роботі дисертантка ретельно освітила негативні та позитивні впливи цифрової трансформації на нерівність. Але, на мій погляд, було б доцільно ще й структурувати їх з позиції тактичних та стратегічних переваг/ризиків та ймовірностей. Зважаючи на те, що багато факторів цифрової трансформації поки що не визначені та не отримали наукової експертизи щодо можливих наслідків, дане зауваження можна враховувати скоріше як побажання до майбутньої роботи авторки.

2. Аналізуючи рівні цифрової нерівності (таблиця 1.1), авторка використовує поняття «негативної цифрової інтеграції», що, безперечно, є важливою характеристикою цифрової трансформації. Але в подальшому здобувачка до даної категорії не повертається, хоча мені вважається, що вона має значну роль в розкритті поняття «цифрова нерівність».

3. У Розділі 3 «Основні підходи до забезпечення соціально-економічної рівності» дисертантка наводить рекомендації щодо застосування інституційного комплексу мінімізації нерівності та пропозиції щодо застосування підходів до забезпечення соціально-економічної рівності. Ці пропозиції в основному мають узагальнений характер і потребують більшої конкретизації механізмів їх реалізації.

4. В дисертації авторка, розглядаючи взаємозв'язки нерівності з провідними тенденціями сучасності (п 2.3), зосереджує увагу на провідних тенденціях сучасності, приділяючи значну увагу таким тенденціям, як міграція, економічна безпека, тінізація, корупція й багато ін., що мають вагомий вплив на сучасний стан нерівності. На мій погляд, доречним було б більше уваги в цьому підрозділі присвятити тенденції глобального зростання безробіття, оскільки не викликає сумніву її вагомий вплив на нерівність.

Зазначені зауваження не зменшують загального позитивного враження від дисертаційної роботи.

Загальні висновки про відповідність дисертації встановленим вимогам.

Аналіз змісту дисертації та наукових праць Бервено Софії Миколаївни дає підстави для висновку, що визначені мета та завдання дослідження осмислені, ретельно опрацьовані та вирішені на достатньо високому теоретико-методологічному рівні. Наукові результати, висновки і рекомендації мають наукову новизну, теоретичне і практичне значення для розвитку теорії і практики в галузі соціальних і поведінкових наук.

Вивчення змісту дисертаційної роботи «Соціально-економічна рівність та нерівність в умовах цифрової трансформації», розроблених і представлених у ній наукових положень та результатів дозволяє зробити висновок про відповідність теми та змісту дисертації спеціальності 051 «Економіка», вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44), а її авторка, Бервено Софія Миколаївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

РЕЦЕНЗЕНТ:

Кандидат економічних наук, доцент, доцент
кафедри економічної теорії та економічних
методів управління економічного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Тетяна ЧАТЧЕНКО

ЧАТЧЕНКО ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА

Результат перевірки підпису	Підпис вірний
П.І.Б.	ЧАТЧЕНКО ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА
РНОКПП	2512002809
Організація (установа)	ФІЗИЧНА ОСОБА
Код ЄДРПОУ	
Посада	
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для даних від Надавача)	01:35:26 12.08.2026
Сертифікат виданий	КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер	5E984D526F82F38F04000000BD9F32023DD3DC07
Тип носія особистого ключа	Захищений
Алгоритм підпису	dstu4145
Тип підпису	Кваліфікований
Формат підпису	CAdES-T
Сертифікат	Кваліфікований

Голові разової спеціалізованої вченої
ради Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна
д.е.н., проф. Соколову В.М.

ВІДГУК
офіційного опонента
на дисертаційну роботу
Бервено Софії Миколаївни
на тему: «Соціально-економічна рівність та нерівність
в умовах цифрової трансформації»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 – Економіка

Актуальність теми дисертаційної роботи

Соціально-економічна нерівність є критичною проблемою в міжнародних економічних відносинах, що впливає на глобальну стабільність та розвиток. Соціально-економічна нерівність як нерівномірний розподіл доходів та можливостей між різними соціально-економічними групами впливає на доступ до таких вагомих ресурсів як освіта, охорона здоров'я та зайнятість. Високий рівень соціально-економічної нерівності має значний вплив на соціальну стабільність та довгострокове економічне зростання. Нерівність може перешкоджати соціальній мобільності, посилювати бідність та породжувати невдоволення, що може спровокувати соціальні конфлікти. Таким чином, необхідне поглиблене дослідження форм нерівності, причинно-наслідкових факторів та оцінки її впливу на соціально-економічні процеси суспільства.

Актуальність обраної теми наукового дослідження посилюється необхідністю комплексних інституційних рамок розв'язання проблеми соціально-економічної нерівності, які сприятимуть справедливому зростанню та соціальній справедливості. З огляду на зазначене, тема дисертаційної роботи Бервено Софії Миколаївни «Соціально-економічна рівність та нерівність в умовах цифрової трансформації» є не тільки актуальною, але й має вагоме практичне значення для сталого розвитку як глобального миру, так і для кожної країни окремо, адже саме справедливий розподіл та справедливий доступ до ресурсів сприяє інклюзивному розвитку, зменшує соціальну напруженість та стимулює економічну результативність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертаційна робота виконана відповідно до основних напрямів науково-дослідної діяльності Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та безпосередньо пов'язана з виконанням науково-

дослідної теми кафедри економічної теорії та економічних методів управління «Радикальна невизначеність як імператив інституційних трансформацій господарської системи» (номер державної реєстрації 0124U001667).

У межах зазначеної теми авторкою досліджено сутність соціально-економічної рівності та соціально-економічної нерівності й особливості розгортання нерівності та її додаткових проявів в умовах цифрової трансформації. Таким чином, дисертаційне дослідження безпосередньо пов'язане з виконанням науково-дослідної тематики кафедри, відповідає пріоритетним напрямам розвитку сучасної економічної науки та спрямоване на вирішення актуальних проблем функціонування розподільчих відносин на засадах соціально-економічної справедливості.

Основні наукові результати дослідження

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи надає підстави констатувати, що автору вдалося вирішити основні завдання і досягти поставленої мети. При цьому слід підкреслити системність роботи, про що свідчать логіка та послідовність викладення матеріалу дисертації.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає у розвитку теоретико-методологічних засад дослідження соціально-економічної нерівності та рівності в умовах цифрової трансформації та обґрунтуванні підходів до вдосконалення регулювання розподільчих відносин на засадах соціально-економічної справедливості.

До найбільш вагомих результатів, що характеризуються науковою новизною, слід віднести обґрунтування соціально-економічної нерівності як комплексної форми багатфакторного відчуження, характер і динаміка якого детермінуються положенням індивіда в структурі соціальної стратифікації (с. 34-36); розкриття сутності процесу кумулятивного нагромадження нерівності, як тривимірного розширення базової матриці розподілу суспільного продукту, що зумовлює ефект системної конвергенції, за якого синергетична взаємодія та взаємовплив різних форм розшарування запускають механізм самопосилення нерівності, надаючи їй нових системних властивостей та інституційної стійкості (с. 80).

Науковий інтерес становлять введені у науковий обіг дисертанткою поняття «резильєнтність рівності» та «резильєнтність нерівності», що характеризують протилежні стани соціально-економічної системи, здатної забезпечувати усталений інституційний супровід рівності / нерівності (с. 171–172); поняття «стійкий цифровий розрив» як механізму відчуження персональних даних, часових та матеріальних ресурсів індивіда, що призводить до обмеження його соціальної суб'єктності та інституціоналізації відтворюваної нерівності між різними соціальними групами (с. 34-36).

Вагоме теоретичне та практичне значення мають удосконалені здобувачкою: класифікація форм нерівності за базовими критеріями: функціональним, просторовим та темпоральним (с. 59-61); трактування екосистеми забезпечення соціально-економічної рівності як динамічної,

самоорганізовуваної системи інститутів, суб'єктів, ресурсів та зв'язків, які інтегрують процеси виробництва, розподілу, обміну й споживання на техніко-технологічному, господарському та соціальному рівнях задля досягнення інклюзивного розвитку суспільства (с. 192-196).

Вагомим внеском у розвиток уявлень про соціально-економічну нерівність є подальший розвиток класифікації чинників соціально-економічної нерівності шляхом декомпозиції її фундаментальних та актуальних елементів (с. 76-78); характеристика процесу інституціоналізації нерівності як шляху закріплення певних форм відчуження через формальні та неформальні канали (с. 186-187).

Отримані результати є науково обґрунтованими, мають теоретичну цінність та розширюють сучасні наукові уявлення про особливості, причини та наслідки соціально-економічної нерівності в умовах цифрової трансформації та можливі шляхи її подолання.

Достовірність результатів дисертаційного дослідження

За результатами ознайомлення з дисертаційною роботою Бервено С.М. «Соціально-економічна рівність та нерівність в умовах цифрової трансформації» можна дійти висновку про достовірність отриманих наукових результатів. Їх обґрунтованість підтверджується використанням релевантних статистичних даних, а також ґрунтовним опрацюванням сучасних наукових, інформаційно-довідкових та статистичних джерел. Заявлена наукова новизна, винесена на захист, є аргументованою та підтверджується використанням коректних методів обробки та аналізу широкої емпіричної бази та актуальних наукових джерел. У ході виконання дослідження здобувачка продемонструвала високий рівень володіння методологічним інструментарієм та здатність до самостійного наукового аналізу.

Повнота викладу основних положень дисертації у наукових виданнях та апробація результатів дослідження

Основні положення, висновки та результати дисертаційного дослідження достатньою мірою відображені в наукових працях авторки. За темою дисертації опубліковано 10 наукових праць, серед яких 7 статей у фахових наукових виданнях України та 3 публікації апробаційного характеру. Зміст опублікованих праць відповідає тематиці дисертаційного дослідження, спеціальності 051 «Економіка» та відображає основні результати роботи.

Робота має чітку структуру, погоджену з логікою завдань дослідження. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані в дисертації, характеризуються належним рівнем обґрунтованості, логічністю та внутрішньою узгодженістю. Висновки дисертації є достатньо аргументованими, впливають зі змісту проведеного дослідження та підтверджуються отриманими авторкою результатами. Отримані результати відзначаються науковою новизною, мають теоретичне та

практичне значення, а їх достовірність забезпечується використанням сучасного методологічного інструментарію та широкої інформаційної бази дослідження.

Дотримання принципів академічної доброчесності

Аналіз змісту дисертаційної роботи, наукових публікацій здобувачки та характеру представлених результатів дослідження дає підстави стверджувати, що дисертація виконана самостійно та містить результати власних наукових досліджень автора.

У роботі коректно використано наукові положення, результати та ідеї інших авторів із належним посиланням на відповідні джерела. Ознак академічного плагіату та фальсифікації результатів дослідження чи інших порушень принципів академічної доброчесності під час ознайомлення з дисертацією не виявлено.

Дисертаційна робота відповідає вимогам академічної доброчесності, встановленим Законом України «Про освіту», Законом України «Про вищу освіту» та загальноприйнятим етичним нормам здійснення наукової діяльності.

Зауваження та дискусійні положення дисертаційної роботи

1. У дисертаційній роботі авторка неодноразово повертається до проблеми бідності, тісно пов'язаної з проблемою соціально-економічної нерівності, яскраво висвітлюючи її прояви в сучасній Україні та світі. Разом із тим потребує додаткового уточнення складний зв'язок понять «бідності» та «нерівності». Адже авторка по-різному тлумачить його в контексті дослідження, називаючи бідність то негативним наслідком, то проявом, то фактором нерівності. Було б доцільним, на наш погляд, більш чітко визначитися зі взаємозв'язком дефініцій «бідність» та «нерівність».

2. У другому розділі дисертаційної роботи авторка наводить багато емпіричних даних (індекси, таблиці, діаграми), однак аналіз переважно має описовий характер: констатуються кореляції та тенденції, але майже відсутні спроби формального (регресійного, кореляційного, декомпозиційного) аналізу впливу окремих факторів на нерівність в Україні, хоча наявні дані (таблиці 2.1–2.4, рис. 2.1–2.9) дозволяли б застосувати формальний аналіз ширше.

3. Одним із вагомих здобутків авторки є застосування екосистемного підходу до формування соціально-економічної рівності (п. 3.3). Однак він обґрунтований переважно дескриптивно-концептуально, без чіткого інструментарію вимірювання. Запропонована «екосистема забезпечення соціально-економічної рівності» - цікава концептуальна рамка (рис. 3.5), яка б могла отримати подальший розвиток завдяки використанню операційних індикаторів або методики оцінки «синергетичних» і «мережевих» ефектів.

4. Представлені у п. 3.1 інституційні заходи щодо мінімізації соціально-економічної нерівності охоплюють широкий спектр інструментів

соціально-економічної політики. Водночас практичну цінність запропонованих рекомендацій посилило б їх ранжування за пріоритетністю, очікуваним впливом та можливостями реалізації з урахуванням сучасних фінансових обмежень України.

Слід підкреслити, що зазначені зауваження мають переважно дискусійний та рекомендаційний характер і не знижують загальної позитивної оцінки дисертаційної роботи.

Загальні висновки про відповідність змісту та оформлення дисертації встановленим вимогам

На підставі ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи, анотації та наукових публікацій дисертантки можна зробити висновок, що дисертація Бєрвєно Софії Миколлаївни на тему: «Соціально-економічна рівність та нерівність в умовах цифрової трансформації» за своїм змістом і структурою є завершеною, логічно побудованою, самостійною науковою працею. Зміст дисертаційної роботи відповідає визначеній меті, поставлені завдання вирішені повною мірою, що дозволило досягнути мету наукового дослідження. Наукові результати, висновки і рекомендації мають наукову новизну, теоретичне і практичне значення для розвитку теорії і практики в галузі соціальних і поведінкових наук.

Вивчення змісту дисертаційної роботи, розроблених і представлених у ній наукових положень та результатів дозволяє зробити висновок про відповідність теми та змісту дисертації спеціальності 051 «Економіка», вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. №44), а її авторка, Бєрвєно Софія Миколлаївна, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та маркетингу
Харківського національного університету
міського господарства
імені О. М. Бекєтова

Ігор ОСТРОВСЬКИЙ

Онлайн сервіс створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 12:41:45 11.08.2026

Назва файлу з підписом: ВІДГУК_Островський .pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 118.7 КБ

Перевірені файли:
Назва файлу без підпису: ВІДГУК_Островський .pdf
Розмір файлу без підпису: 121.2 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: ОСТРОВСЬКИЙ ІГОР АНАТОЛІЙОВИЧ
П.І.Б.: ОСТРОВСЬКИЙ ІГОР АНАТОЛІЙОВИЧ
Країна: Україна
РНОКПП: 2294900871
Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА
Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 12:41:44 11.08.2026
Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"
Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000004EC46B01D2D9B007
Алгоритм підпису: ДСТУ 4145
Тип підпису: Удосконалений
Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)
Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)
Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.07.08 13:00

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу Бервено Софії Миколаївни на тему «Соціально-економічна рівність та нерівність в умовах цифрової трансформації», представлену на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка

1. Актуальність та зв'язок теми дисертації з плановими науково-дослідними темами

Актуальність дослідження соціально-економічної нерівності та пошуку механізмів забезпечення соціально-економічної рівності в умовах цифрової трансформації зумовлена збереженням значних диспропорцій у розподілі доходів і багатства, концентрацією капіталу, нерівністю доступу до ресурсів та економічних можливостей.

За таких умов важливим для теорії та практики є поглиблення теоретико-методологічних засад, виявлення тенденцій, особливостей і чинників накопичення соціально-економічної нерівності, а також обґрунтування підходів до мінімізації негативного тиску на суспільний розвиток на засадах поєднання економічної ефективності, соціальної справедливості та інклюзивності.

Актуальність представленого дослідження підтверджується зв'язком із плановою НДР кафедри економічної теорії та економічних методів управління Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та участю здобувачки у наукових розвідках теми: «Радикальна невизначеність як імператив інституційних трансформацій господарської системи» (номер державної реєстрації 0124U001667) (особистий внесок дисертантки наведено на с. 20 дисертації).

2. Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни

Ознайомлення із дисертаційною роботою здобувачки дозволило встановити, що наукові положення, висновки і рекомендації, які одержані за результатами дослідження, свідчать про вирішення поставлених завдань і досягнення мети щодо теоретичного обґрунтування сутності та виявлення особливостей соціально-економічної рівності та нерівності в умовах цифрової трансформації та розкриття ключових напрямів практичної реалізації інклюзивних заходів мінімізації негативного тиску соціально-економічної нерівності на суспільний розвиток.

Об'єкт і предмет дослідження коректно визначені та взаємопов'язані із метою та розділами дисертації, яка характеризується логічною послідовністю, повнотою викладення результатів досліджень, відповідністю темі, що свідчить про цілісність та завершеність кваліфікаційної роботи.

Наукова новизна найбільш суттєвих наукових результатів, винесених на захист, полягає у наступному.

Серед теоретичних положень, запропонованих авторкою вперше, слід зазначити наступні:

1. *обґрунтування соціально-економічної нерівності як комплексної форми багатофакторного відчуження (с. 34-36), характер і динаміка якого детермінуються положенням індивіда в структурі соціальної стратифікації та наявністю цифрового виміру відчуження.* Принципово новим науковим внеском є виявлення і обґрунтування формування концептуальної рамки, яка пояснює економічний механізм формування соціально-економічної нерівності та її самовідтворення в умовах цифрової економіки через теоретичний ланцюг: нерівність – багатофакторне відчуження – асиметрія привласнення ресурсів, включаючи персональні дані й час індивіда – цифровий розрив – відтворення та інституціоналізація нерівності;

2. *концептуалізовано процес кумулятивного нагромадження нерівності як тривимірне розширення базової матриці розподілу суспільного продукту: вертикальне (міжпоколінська нерівність), горизонтальне (виникнення її нових структурних форм) та експансивне (проникнення нерівності в позаекономічні сфери життєдіяльності) (с. 80).* Теоретичне значення даного наукового результату полягає у розкритті ендегенного механізму самовідтворення соціально-економічної нерівності через кумулятивну взаємодію її міжпоколінського, структурного та експансивного вимірів, що поглиблює теорію розподілу в частині пояснення переходу нерівності від результату розподільчих відносин до інституційно стійкого процесу її самопосилення;

3. *розширення категорійного апарата економічної теорії шляхом застосування концепції резильєнтності до дослідження соціально-економічної рівності та нерівності і введення у науковий обіг категорій «резильєнтність рівності» та «резильєнтність нерівності» (с. 171-172).* Принципове теоретичне значення має розкриття механізму стійкості (резильєнтності) через взаємодію інститутів, суспільних уявлень про справедливість та відповідних моделей економічної поведінки. Категорія «резильєнтність нерівності» пояснює, чому нерівність може зберігатися та відтворюватися навіть при зміні окремих економічних умов або застосування регуляторних заходів. Тобто її стійкість підтримується не лише розподілом ресурсів (що є усталеним трактуванням), а й сформованими інститутами та суспільними установками. Крім цього, «резильєнтність рівності» формує теоретичну основу для пояснення здатності соціально-економічної системи підтримувати та відновлювати інститути, орієнтовані на соціально справедливий розподіл.

Заслуговує на увагу авторський підхід, що удосконалює відомі теоретичні положення розкриття:

4. *феномену соціально-економічної нерівності через розуміння спільно-розділеного характеру соціальної та економічної складової нерівності (с. 58-59),* що поглиблює економічну теорію розподілу через поєднання об'єктивного та суб'єктивного вимірів нерівності. Економічного як результату розподільчих відносин і соціального – як суспільної оцінки та сприйняття результатів цього

розподілу. Це дозволяє розглядати соціально-економічну нерівність як цілісний феномен взаємодії економічного розподілу та його соціальної легітимізації;

5. *трактування екосистеми забезпечення соціально-економічної рівності* (с. 192-196), теоретичне значення якого полягає у розумінні соціально-економічної рівності як результату взаємодії суб'єктів та інститутів у процесах виробництва, розподілу, обміну і споживання. Інтеграція мікро-, мезо- та макrorівнів дає змогу пояснити механізм поширення та мультиплікації позитивних ефектів, спрямованих на зменшення нерівності.

Подальшого розвитку набули теоретичні засади систематизації соціально-економічної нерівності через уточнення її форм та чинників.

6. *Запропонована класифікація форм нерівності за функціональним, просторовим і темпоральним критеріями* (с. 59-61) розширює можливості її багатовимірного аналізу.

7. *Декомпозиція чинників на фундаментальні та актуальні* (с. 66–72) дозволяє поєднати традиційні джерела нерівності, пов'язані з розподілом, власністю, капіталом і працею, з новими детермінантами цифрової економіки.

Теоретичне значення цих наукових результатів полягає у формуванні більш цілісного уявлення про форми прояву та трансформацію факторної природи соціально-економічної нерівності в сучасній економіці.

8. *Теоретичні засади інституційного відтворення соціально-економічної нерівності шляхом виокремлення формальних і неформальних каналів закріплення відчуження* (с. 163–165). Це розширює розуміння взаємозв'язку економічних відносин, інститутів і суспільних норм у формуванні стійких моделей нерівності та обґрунтовує необхідність впливу як на результати розподілу, так й на інституційні передумови їх відтворення.

Основні наукові положення, які захищаються, обґрунтовані та підтверджені коректним використанням методології наукових досліджень. Отримані авторкою наукові результати відповідають поставленим завданням досліджень, є логічними, не суперечливими, а також підтверджуються апробацією на трьох міжнародних науково-практичних конференціях.

Теоретичні дослідження базуються на узагальненні та систематизації фундаментальних положень економічної теорії, детально опрацьованих наукових концепціях вітчизняних і зарубіжних учених. Достовірність наукових результатів забезпечується врахуванням представницької кількості факторів, що впливають на вирішення поставлених у дисертації завдань, обґрунтованим вибором основних припущень.

3. Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання вимог

Дисертація, складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та чотирьох додатків.

Зміст дисертаційної роботи відповідає назві та логіці проведених досліджень. Дисертаційна робота виконана з використанням загально

визначеної наукової термінології, матеріал чітко структурований. Робота побудована за принципом наскрізного підходу від теоретичного осмислення проблеми та оцінювання її емпіричного стану до обґрунтування дієвого механізму нівелювання проявів нерівності для забезпечення соціально-економічної рівності в суспільстві.

Викладені ідеї, наукові концепції та матеріали проведених досліджень розроблені здобувачкою самостійно, не містять текстових запозичень інших авторів без посилання на джерело.

Робота оформлена відповідно до Правил оформлення дисертації, регламентованих Наказом МОН від 12.01.2017 № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертацій», зареєстрованим у Мін'юсті 03.02.2017 № 155/30023 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом від 31.05.2019 № 759).

4. Повнота викладених основних положень дисертації у відкритому друці

За темою дисертаційної роботи опубліковано 10 наукових праць, серед яких 7 статей у вітчизняних фахових виданнях, включених на дату опублікування до категорії Б, та 3 тези доповідей в матеріалах міжнародних науково-практичних конференцій. Особистий внесок авторки у наукові праці, опубліковані у співавторстві, відображений у дисертації на с. 12-16.

Із наукових статей, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті положення, які є результатом одноосібного дослідження здобувачки.

6. Відсутність (наявність) порушень академічної доброчесності

Аналіз дисертаційної роботи, а також результати її перевірки із застосуванням системи виявлення текстових збігів на предмет наявності ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації свідчать про дотримання принципів академічної доброчесності. Ознак неправомірних текстових запозичень чи інших порушень академічної доброчесності не виявлено. На момент експертизи дисертаційна робота виконана з дотриманням вимог етичних принципів і правових норм наукової діяльності. Підстав для висновку про наявність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації чи інших порушень академічної доброчесності не виявлено.

7. Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Поряд із загальною позитивною оцінкою роботи, за результатами її детального вивчення варто звернути увагу на деякі положення, які потребують додаткового обговорення та уточнення.

1. Запропонована у першому розділі класифікація форм нерівності за функціональним, просторовим і темпоральним критеріями (с. 59–61) має теоретичне значення та розширює можливості систематизації її проявів. Водночас у подальших розділах роботи недостатньо простежується практичне застосування запропонованої класифікації. Доцільно було б показати, яким чином виокремлені форми нерівності використано в емпіричному аналізі та при обґрунтуванні механізму забезпечення соціально-економічної рівності.

2.Додаткового обґрунтування потребує запропоноване на с. 66–67 розмежування фундаментальних та актуальних чинників соціально-економічної нерівності. Зокрема, доцільно чіткіше визначити критерій їх віднесення до відповідних груп, оскільки окремі чинники, представлені як актуальні, зокрема освіта, мають тривалу історію впливу на формування нерівності. Проте в умовах цифрової трансформації економіки, важливим буде рівень освіти та наявність цифрових компетентностей людини. Більш виразне обґрунтування критерію розмежування чинників посилило б методологічну чіткість запропонованої класифікації та ширшу можливість її практичного застосування.

3.Окремої уваги потребує забезпечення порівнюваності статистичних даних, використаних у роботі. У розділі 2 використано значний масив інформації з авторитетних національних і міжнародних джерел (Global Gender Gap Report 2020–2025, дані Держстату, Світового банку тощо). Однак окремі показники охоплюють різні часові періоди та ґрунтуються на відмінних методиках розрахунку, що по суті коректно і допустимо. Поряд з цим, потребують уточнення наведені оцінки гендерного розриву в оплаті праці, наведені на с. 103 за даними Держстату станом на 2023 рік – 18,6% та на с. 112 за оцінкою Інституту демографії та соціальних досліджень НАН станом на 2023 рік – 41%. Оскільки обидві цифри стосуються того самого 2023 року й того самого явища доцільно пояснити причини таких розбіжностей.

4.Певного уточнення потребує представлення процесу інституціоналізації нерівності через формальні та неформальні канали (с. 163–164). На відміну від інших ключових концептуальних положень дисертації (наприклад, рис. 1.1; рис. 2.5–2.6; 2.9; 3.4; 3.5 та інш.), де вони підкріплені ілюстраціями. Проте цей процес розкрито переважно в текстовій формі. Його графічна інтерпретація сприяла б більш чіткому відображенню взаємозв'язків між каналами та механізмами закріплення і відтворення соціально-економічної нерівності, що значно підвищило б наочність результату.

5.Уведені в науковий обіг нові економічні категорії «резильєнтність рівності» та «резильєнтність нерівності» (с. 171-172) мають значний науковий потенціал, який використано не в повній мірі в даній дисертації. Запропонований авторський підхід дозволяє пояснити, чому в одних країнах, наприклад Швеції, Данії, Норвегії, відносно високий рівень рівності підтримується тривалий час завдяки стійким інститутам соціальної держави, перерозподілу та суспільному запиту на соціальну справедливість. Натомість у країнах із традиційно високою нерівністю, зокрема Бразилії, Мексиці тощо, значні соціально-економічні диспропорції можуть відтворюватися протягом тривалого періоду навіть за зміни урядів і відповідних напрямів державної політики. Подальше дослідження зазначених категорій у контексті компаративного аналізу країн могло б розширити можливості їх застосування та сприяти повнішому розкриттю наукового потенціалу концепції резильєнтності рівності й нерівності.

6.Текст дисертації містить окремі редакційні та технічні неточності, які мають несистемний характер і не впливають на розуміння змісту роботи, логіку викладення матеріалу та загальну позитивну оцінку дослідження.

8. Загальний висновок

Дисертаційна робота **Бервено Софії Миколаївни** на тему «**Соціально-економічна рівність та нерівність в умовах цифрової трансформації**» є завершеним самостійним науковим дослідженням, виконана на достатньому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності.

Проведене дослідження засвідчує належний рівень опанування *Бервено Софією Миколаївною* методології проведення оригінальних наукових досліджень з економіки, здатність генерувати нові ідеї, розв'язувати комплексні проблеми у сфері економіки, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та підтверджує здобуття *інтегральної компетентності доктора філософії з економіки, визначених у чинному Стандарті вищої освіти* третього (освітньо-наукового) рівня (доктор філософії) зі спеціальності 051 Економіка, галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», затвердженого та введеного в дію наказом Міністерства освіти і науки України від 10.05.2022 р. № 424.

За актуальністю, обґрунтованістю наукових положень, ступенем новизни одержаних результатів та їх практичним значенням дисертаційна робота відповідає вимогам чинного законодавства України, передбаченим у п. 6–9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Її авторка – **Бервено Софія Миколаївна** заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

завідувачка кафедри маркетингу,
управління репутацією та
клієнтським досвідом
Державного біотехнологічного
університету,
доктор економічних наук,
професор

Наталія САВИЦЬКА

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 15:36:38 10.08.2026

Назва файлу з підписом: Відгук_Савицької_Н.Л._на дисертацію_Бервено_С.М.pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 344.6 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Відгук_Савицької_Н.Л._на дисертацію_Бервено_С.М.pdf
Розмір файлу без підпису: 355.6 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: Савицька Наталія Леонідівна

П.І.Б.: Савицька Наталія Леонідівна

Країна: Україна

РНОКПП: 2657718243

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 15:36:30 10.08.2026

Сертифікат виданий: "Дія". Кваліфікований надавач електронних довірчих послуг

Серійний номер: 514B5C86A1E5DA110400000056643800AEE32D05

Тип носія особистого ключа: ЗНКІ криптомодуль ІІТ Гряда-301

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Кваліфікований

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.07.08 13:00

ПРОТОКОЛ
створення та перевірки кваліфікованого та удосконаленого електронного підпису

Дата та час: 20:49:05 13.08.2026

Назва файлу з підписом: Бервено відгуки і рецензії отримані13.08.2026.pdf.asice
Розмір файлу з підписом: 762.9 КБ

Перевірені файли:

Назва файлу без підпису: Бервено відгуки і рецензії отримані13.08.2026.pdf
Розмір файлу без підпису: 904.8 КБ

Результат перевірки підпису: Підпис створено та перевірено успішно. Цілісність даних підтверджено

Підписувач: СОБОЛЄВ ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ

П.І.Б.: СОБОЛЄВ ВОЛОДИМИР МИХАЙЛОВИЧ

Країна: Україна

РНОКПП: 2063713613

Організація (установа): ФІЗИЧНА ОСОБА

Час підпису (підтверджено кваліфікованою позначкою часу для підпису від Надавача): 20:49:01 13.08.2026

Сертифікат виданий: КНЕДП АЦСК АТ КБ "ПРИВАТБАНК"

Серійний номер: 5E984D526F82F38F040000006EAE740115BCCE07

Алгоритм підпису: ДСТУ 4145

Тип підпису: Удосконалений

Тип контейнера: Підпис та дані в архіві (розширений) (ASiC-E)

Формат підпису: З повними даними для перевірки (XAdES-B-LT)

Сертифікат: Кваліфікований

Версія від: 2026.07.08 13:00